

לבטים ומאבקים בדאר היום הרוויזיוניסטי

פנחס גינוסר

בדצמבר 1928 התחולל אירוע חשוב בעולם העיתונות העברית בארץ-ישראל: הוחלף עורכו של דאר היום, אחד משלושת היומנים העבריים שיצאו אז לאור בארץ. בעצם הוחלפה כל המערכת, זאב ז'בוטינסקי נעשה עורכו הראשי, והעיתון חדל לבטא את הקבוצה הפוליטית-אידאולוגית שביטא בעשר שנות קיומו עד אז; הוא היה לכלי בידיה של המפלגה הרוויזיוניסטית ובמיוחד של החוגים הרדיקליים שבתוכה. במאמר זה אעמוד על טיבה של ההתקשרות העסקית-אידאולוגית בין איתמר בן-אב"י, בעליו ועורכו של העיתון, ובין זאב ז'בוטינסקי, המנהיג הכריזמטי של התנועה הרוויזיוניסטית. אעמוד על המתחים שנכרכו בהתקשרות, על פקיעתה של זו ועל ההשתלטות מחדש של בן-אב"י על דאר היום כעבור שנתיים וחצי.

באותם ימים היה העיתון היומי ערוץ התקשורת המרכזי שעמד לרשות הקוראים עברית. הופיעו בארץ רק שלושה עיתונים יומיים עבריים: הארץ, דאר היום ודבר. קהל הקוראים ניזון כמעט לגמרי מהביטאונים המקומיים, שכן עיתונות מחוץ לארץ, עברית ולא עברית, הגיעה באיחור רב. התקופונים (שבועונים, ירחונים ואחרים) נחשבו 'כבדים' ותפוצתם היתה דלה. כל היישוב העברי דאז מנה כמאה שבעים וארבעה אלף נפש. שלושת העיתונים הנזכרים עיצבו במידה מכרעת את ההשקפות והטעם של החלק הפעיל והדינמי של היישוב, קרוב לשמונים אחוזים (כעשרים אחוזים נמנו עם 'הישוב הישן', שלא נזקק אז לעיתונות העברית החילונית). בהיותם שלושה בלבד, היתה אפוא לכל אחד מן העיתונים השפעה רבה יחסית. מבחינה פוליטית-אידאולוגית יש להבחין בין דבר, עיתון הפועלים הנושא את דגל 'הסוציאליזם הקונסטרקטיבי' בארץ ואת הסולידריות הפועלית בעולם, ובין הארץ ודאר היום, שרחקו בדרגות שונות מהסוציאליזם ומהבין-לאומיות, ולא נאבקו לשנות את אורח החיים היהודי בעולם ובארץ-ישראל. בטעמיהם ובמסורותיהם היו הארץ ודבר נושאי המסורת 'הרוסית', כלומר מסורת העיתונות העברית שיצאה לפני מלחמת העולם הראשונה במזרח אירופה, כגון המליץ, הצפירה, הצופה והבוקר. דאר היום לעומת זאת התייחס למסורת אחרת, לזו של העיתונות הכולברית, נוסח העיתונות שהיתה נדפסת במצרים בלשון הצרפתית. זו היתה עיתונות סנסציונית, והיא נחשבה 'לבנטינית', בלשון התקופה. במידה מסוימת זו היתה המסורת הסגנונית של האור ושל עיתונים אחרים שערך בארץ בימי השלטון העות'מאני אליעזר בן-יהודה – אביו של איתמר בן-אב"י, מייסד דאר היום ועורכו.

הארץ היה הוותיק שבשלושה. ראשיתו כשבועון בשם חדשות מהארץ הקדושה. הוא יצא בתחילה במצרים, בחסות הצבא הבריטי. בסיוון תרע"ט (יוני 1919) משך הצבא הבריטי את ידיו מהוצאת השבועון, וזה החל לראות אור בארץ בבעלותו של י"ל גולדברג (נציגו של אברהם שטיבל בארץ). הארץ היה עיתון סולידי שביטא את השקפותיהם, גישתם וסגנונם של הממסד הציוני והיישובי, בכללם נציגי ההסתדרות הציונית (ועד הצירים) והתארגנויות מקומיות. עוד בימי השלטון העות'מאני נוצרה, בעיקר סביב מוסדות החינוך ומפעלים ספרותיים, דעת קהל שהכתיבה את התנהגות המוסדות ביישוב ובמידה רבה גם את התנהגותם של מוסדות ציוניים בחו"ל. דוגמה לכך היא המלחמה שהתקיימה בשנת 1913 על לשון הוראת המדעים בטכניון בחיפה, שכפתה את השימוש בלשון העברית. ליישוב היו כמה וכמה מוסדות מייצגים, כגון הסתדרות המורים שנוסדה ב־1903, הוועדים של מושבות שונות והתארגנויות הפועלים. הקשר שלהם עם אותם מוסדות ציוניים שהיה להם מעמד רשמי מסוים בעיני השלטון הבריטי השפיע על אופן וצורת היווצרותו של הממסד היישובי. הארץ, כאמור, ביטא את הקונצנזוס של המוסדות הרשמיים והרשמיים למחצה של היישוב העברי. עורכיו וכותביו באו מחוגי הספרות העברית שיצאה ברוסיה, בגליציה ובשאר ארצות מזרח אירופה עד מלחמת העולם הראשונה.

עקב התמרדות אחדים מחברי מערכת הארץ נגד הגישה הדומיננטית בו, ראה אור דאר היום כחודשיים בלבד מיום שיצא הארץ לראשונה (י"ב באב תרע"ט, 8 באוגוסט 1919). דאר היום ביטא את גישתו של פלח היישוב העברי שהתגבש בימי העלייה הראשונה, של מושבות הברון, של עדות המזרח ושל יוצאי היישוב הישן. אלה הרגישו עצמם נדחקים בידי המוסדות החדשים של היישוב, וכך היו לאופוזיציה הימנית של הממסד הציוני הרשמי בארץ. בשש עשרה השנים של קיום דאר היום ניהל וערך אותו איתמר בן־אב"י; מלבד אותן שנתיים וחצי בקירוב – החל ב־2 בדצמבר 1928 וכלה ב־22 בפברואר 1931 – שבהן ערך את העיתון זאב ו'בוטינסקי וניהלה אותו המפלגה הרוויזיוניסטית.

איתמר בן־אב"י (1882, ירושלים – 1943, ארצות־הברית) היה אחת הדמויות הצבעוניות והמקצועיות ביותר שבין העיתונאים בארץ. אביו, אליעזר בן־יהודה, נחשב למחדש הדיבור העברי ומן העיתונאים המרכזיים בעיתונות העברית בימי השלטון העות'מאני. שפת אמו של איתמר בן־אב"י היתה עברית. הוא למד בבית המדרש למורים של חברת 'כל ישראל חברים' בפריז ובמכון למדעי המזרח של האוניברסיטה בברלין. משחזר ארצה ב־1904, השתתף בעיתונים שערך אביו. בימי מלחמת העולם הראשונה שהה בארצות־הברית, וב־1919 ייסד את דאר היום. כמה שנים לאחר מכן ערך גם עיתון ציוני באנגלית ואף שימש בארץ כסופרם של עיתונים באנגלית ובצרפתית. הוא הצטיין כנואם בכמה שפות.

עם חילופי העורכים, התחולל שינוי חד באופיו של העיתון ובמערכת התקשורת העברית בכלל. במהלך אותן שנתיים וחצי שרר מתח בין הגורמים שהיו שותפים להוצאת דאר היום ולעריכתו. בסופו של דבר נפרדו שני הצדדים זה מזה ברוגזה ובאימים באלימות. אין תמה אפוא שלכל אחד מהם היתה גרסה אחרת גם על יצירת הקשר ביניהם וגם על התרתו.

הגרסה של בן־אב"י

בן־אב"י פרסם את גרסתו בשנת 1961, כלומר כשלושים שנה לאחר שהותר הקשר, ואלה היו דבריו:

בשעת ביקורו של ז'בוטינסקי בארץ, זמן־מה לפני מאורעות תרפ"ט, הציע לי רשמית להשתתף אתי כאחד עורכי עתוני - שהיה אז בשיא תפוצתו - יותר משבעת אלפים טפסים הנפלטים מן המסתובבת'.

- אני מסכים עקרונית - השיבותי, במעמד כל הסקרים והעורכים האחרים, אשר עמדו כולם נפעמים ... כשמנהל העתון אז, זלמן ווייט, חושבני כמי שדעתו נטרפה עליו פתאום.

- ואימתי נסדר את העניין בכתב, אדוני עורכי הראשי? שאל ז'בוטינסקי בהדגישו את המלים האחרונות הללו.

כאן שיסעתי: לא, אדוני ז'בוטינסקי, רק לא זה. אני בוחר להעביר את העתון לידי אדוני, לשנה או לשנתיים - אבל רק לו, ולא למפלגה הרביזיוניסטית. ווייט ואנוכי נהיה המו"לים, ואדוני ישמש כעורכו הראשי, והרשות בידו, כמוכן, לפרסם בו את מאמריו הרביזיוניסטיים', אך העתון יישאר במה חפשית לישוב כולו, עם הדגשה מיוחדת על נטיתו לבני־הארץ, כפי שהיה בכל ימי עורכותי. --- ז'בוטינסקי יצא אז, במאמר בעתון, להגנתי וגם להגנת ילידי הארץ. היה זה כעין תגמול על שמסרתי לידו במה ללא כל תמורה שהיא, מעשה שלא היה, כמדומה, כדוגמתו בתולדות העתונות העברית.¹

[פעילי הרעיוניסטים שעבדו במערכת דאר היום:] שלמה גפשטיין, בן־חורין וי. ה. ייבין... הכינו את דעת הקהל להחזרה הדרגתית של המפלגה הרביזיוניסטית לכל תאריה וכוונותיה. ... הכוונה היתה ברורה: לקבוע מסמר מוקדם לכוונו של העיתון בעתיד. לא עוד עתונו של בן־אב"י, לא עוד בטאון של ילידי הארץ, עם עורך חדש לשנה אחת, מתוך הודעה רשמית מצדי, אלא הודעה מפוצצת על־דבר רכישת במה גדולה בת עשרות אלפי קוראים על־ידי סיעה קטנה, שראשיתה היתה מצערה עדיין, והכרזתה כסיעה השניה בארצנו לאחר הסתדרות העובדים... מלבד החוזה עצמו היה בינינו גם 'הסכם ג'נטלמני' שהעתון יישאר שלי בהחלט, עד לסוף שנת החוזה, ואז יחזור לי במלואו.² בשובי לארץ הבטיחה לי הסתדרות 'בני־בנימין' לעזור לי במאמצי להחזיר אלי את 'דאר־היום'. --- וכאן אירע הדבר הנורא ביותר בחיי; ז'בוטינסקי נמצא אז בלונדון בעניני חברת הביטוח 'יהודה', ובארץ תפסו הקיצוניים שבמפלגת הרביזיוניסטים - ובהם ד"ר ייבין, אחימאיר, בן־חורין ופון־וייזל - את העתון בידיהם, הם עשו בו כרצונם, וסרבו בהחלט לשלם לי את המגיע לי. הם גם התרו בי, שלא יחזירו לי את

1. א' בן־אב"י, עם שחר עצמאותנו, תל־אביב 1961, עמ' 480.

2. שם, עמ' 482.

העתון אלא אם אוציאהו מידם בכוח הזרוע. והימים ימי בלבלים וזוועות בארץ, והרוחות נסערות והמחלוקת הפנימית בין המפלגות גוברת והולכת. ... בעזרתם של 'בני-בנימין' – אשר שלחו ירושלימה להגנתי פלוגת צעירים עזי-רוח ומזויני-יד – ובעידודם של ידידי הנאמנים מבין פועלי הדפוס, – הוחזר לי 'דאר-היום', לאחר שיצא מרשותי כשנתיים. שוב מינוני לעורך ראשי ואת בר-דרורא כסגני. קוראיו הותיקים של העתון מבין הישוב הבלתי-רביזיוניסטי, המטירו עלי ברכות. תפוצת העתון, שירדה בתקופתו הרביזיוניסטית עד כדי אלפיים גליונות ביום, עלתה פתאום שוב לארבעת אלפים ושבע מאות. יום לאחר שהעתון הועבר לרשותי קבלתי מברק דחוף מלונדון מאת ז'בוטינסקי ובו בקשה נמרצת להשאיר את העתון בידי אנשיו רק לעוד שנה, וסכום כסף גדול הובטח לי תמורת זאת. המברק הגיע באחור של יום אחד, ואילו גם הקדים – לא הייתי שם לב אליו. מכיון שתנאי החוזה בינינו לא קוימו, עמדתי בכל תוקף על דעתי לא להתפתות עוד לבקשות וגם לא להתראות.³

הגרסה הרוויזיוניסטית

מנגד, פרסמו הרוויזיוניסטים את הגרסה שלהם. כבר בשנת 1931, כמה חודשים לאחר שנפרדו הדרכים הם פרסמו בגיליון חד-פעמי בשם המגדלור מאמר שכותרתו 'הרפתקאותיו של העיתון הרביזיוניסטי בארץ-ישראל'. וזו לשונו:

לפני כשלוש שנים קרה הדבר. התנועה הרביזיוניסטית בארץ ישראל שהיתה אז חלשה, בלתי-מאורגנת וחסרת אמצעים, קבלה לידיה את אחד משלושת העתונים היומיים בארץ. הדבר קרה הודות לעובדה, שזאב ז'בוטינסקי בא להתישב בארץ. ומוציאי לאור זריוזים ויודעי עסק הבינו, שאם ימסרו את עריכת העתון לעתונאי העברי הכי מחונן בעולם היהודי ... ששמו יתנוסס על גבי העתון הרי זה יהיה עסק לא רע. ובאופן כזה רכשה לה הסתדרות הצה"ר כלי ביטוי יומי בארץ, והמו"לים הזריוזים עשו באמת עסק לא רע. כי עתונם שנמצא אז, לפני דצמבר 1928, בשפל המדרגה, נהפך במשך זמן קצר לעתון הכי נפוץ בארץ והמשפיע ביותר על ההמונים הרחבים. שני הצדדים הרוויזיוניזם העסק. המו"לים שעניניהם היו לרווחים הכספיים – קיבלו את הרווחים, והעורכים אשר שאפו להגדיל ולהרחיב את השפעת הרביזיוניזמוס בארץ השיגו את שלהם. ממפלגה קטנה וחלשה נהפך הצה"ר במשך השנים האלה לתנועה גדולה ומכה גלים. להסתדרות השניה בכמותה אחרי מפא"י. ואם נדבר מעבר למספרים, הרי נהפך הצה"ר מאז דצמבר 1928 לכח האידיאולוגי המכריע בישוב. מאז החל להופיע בוקר בוקר העתון הרביזיוניסטי בירושלים. לא היתה עוד כל אפשרות לטשטוש המאורעות והמושגים בתוכנו. העובדה,

3. שם, עמ' 484.

4. הסתדרות הציונים הרוויזיוניסטים.

שמדי בוקר יוצא עתון בירושלים אשר חזקה עליו, שיתריע על כל קלקלה בחיינו; על כל התנקשות בלתי-חוקית מצד הממשלה בזכויותינו; על כל דבר הכנעה והתרפסות מצד המוסדות הלאומיים. על כל מעשה בגידה מצד חוגי 'ברית-שלום'; על כל פעולת התכחשות מצד אנשי מפא"י - העובדה הזאת אילצה גם את שאר העתונים בארץ לשנות במדת מה את הטון והסגנון שלהם. העתונים מוכרחים היו להתחשב בדעת הקהל, אשר קרא בהמוניו את העתון הרביוניסטי וינק ממנו את ההשפעה הציונית הכנה.

חוגים שלמים בישוב, שהיו כאן במשך עשרות בשנים ולמרות כל זה היו רחוקים מכל הבעיות של הציונות. חוגים נדחים מבין עדות המזרח, החיים בצפיפות ובעוני בשכונות ירושלים הרבות והמגוונות, הוכנסו לאט לאט על-ידי העתון להיקף חיי הישוב והציונות. מלכתחילה נמשכו יהודים פשוטים וטובים אלה אחרי השם של ז'בוטינסקי, אשר הפך להם מזמן לאגדה חיה. ואחר-כך הם הושפעו על-ידי עתונו של ז'בוטינסקי, אשר לימד אותם וחינך אותם ברוח המלחמה לזכויותיהם הלאומיות והאזרחיות. אבל העובדה הזאת של גידול הרביוניזמוס והתרחבותו בארץ לא נעמה לכמה חוגים בארץ. בתור הראשון באה הממשלה אשר עם כל רכותה כלפי הפורעים והמסיתים מן 'הצד שכנגד' הראתה את ידה הקשה כלפי עתונה של הציונות המחודשת, ובמשך השנה ותשעת החדשים האחרונים סגרה הממשלה את העתון של הצה"ר חמש פעמים. אולם לא פחות מזה שנאו את העתון 'המוסדות הלאומיים', אשר העתון הפריע להם לעשות את מעשיהם במחשכים, ולחרפת ההנהלה הציונית יירשם הדבר, שבהיות 'דאר היום' סגור על-ידי הממשלה השתמשה אז ההנהלה הציונית בהזדמנות זו, בכדי לנהל משא ומתן עם המו"ל של העתון בדבר קניית העתון מידי... .

אם ההנה"צ בירושלים לא הצליחה בכל נסיונותיה לסתום את פי הרביוניסטים הרי אנשים אחרים בלונדון ובירושלים הצליחו בזה, סוף סוף, ו'דאר היום' הוצא מידי הצה"ר. אבל לא הספיקו עוד כל בוגדי הציונות וקברניה לנשוט לרווחה - והנה הופיע שוב עתון רביוניסטי בארץ בשם 'העם', והפעם היה העתון בלתי-תלוי במו"לים פרטיים ובלתי-רביוניסטים.⁵

שני נוסחים של שני הנוגעים בדבר יכולים לתת לנו - משתי זוויות ראייה שונות - את המסגרת הבסיסית של מה שהתרחש, בלי להתחייב לדיוקן של העובדות. כדי לדעת טוב יותר מה התרחש ואת משמעותו, אשתדל לצעוד צעד אחר צעד לאורך הזמן.

5. ברית-שלום - אגודה יהודית ארץ-ישראלית. נוסדה בירושלים ב-1925 לשם מציאת פתרון מוסכם על היהודים והערבים בשאלת עתידה של ארץ-ישראל. עם חבר המייסדים נמנו: ר' בנימין, ד"ר ש"ה ברגמן, ח' קלוורסקי וד"ר י' לוריא.

6. המגדלור הופיע כגיליון האחרון של העם, שנת 1931.

לקראת ה'שידוך' עם דאר היום

המפלגה הרוויזיוניסטית, בראשותו של זאב ז'בוטינסקי, נוסדה בשנת 1925. ז'בוטינסקי היה יכול לכתוב ולפרסם בביטאונים שונים שנכתבו בידיש באירופה ובאמריקה (ואלה גם שימשו לו מקור פרנסה), אך לרשות המפלגה עמד בעיקר השבועון ראזסווייט בלשון הרוסית. ראזסווייט היה המשך של כתב העת בשם זה שהיה הביטאון המרכזי של הציונות הרוסית בעיקר בשנים 1907-1915, וז'בוטינסקי היה מבכירי משתתפיו. בארץ לא עמד לרשות המפלגה ביטאון ראוי לכוחה המתעצם והולך.⁷ דבר היה עוין בגלוי את הרוויזיוניזם, והארץ התנגד לו ברוב המקרים. דאר היום היה ידידותי יותר למפלגה, בייחוד לז'בוטינסקי. כמה סופרים רוויזיוניסטים השתתפו בו, אלא שהשפעתו הציבורית של היומון היתה פחותה בגלל שינויי העמדה התכופים שלו. לתמיכה חלקית זכו הרוויזיוניסטים מהירחון המחר, שהיה ביטאון האישי של המשורר, הסופר והפובליציסט אביגדור המאירי. גם סדן, ביטאון האישי של המשורר אורי צבי גרינברג, הפגין מדי פעם אהדה לעמדות רוויזיוניסטיות ולז'בוטינסקי.⁸ בשנים 1926-1927 יצא בחיפה שבועון רוויזיוניסטי מובהק בשם הצפון, שנערך ומומן בידי עורך הדין אברהם וינשל. השבועון סבל ממחסור במימון מסודר, מהיעדר תמיכה ציבורית רחבה, וחסרה לו גם תמיכתה של קבוצת יוצרים בתחום הספרות החשים מחויבות למפלגה ולביטאונה. זאב ז'בוטינסקי הבין שהפעילות בארץ-ישראל חשובה לרוויזיוניזם הרבה יותר מן הפעילות ברחבי הגולה,⁹ לא פחות מכך הבין הוא את חשיבותו של ביטאון.¹⁰

באוגוסט 1927 אזלו מקורותיו של אברהם וינשל. הצפון¹¹ נסגר וז'בוטינסקי טיכס עצה כיצד לקיים, ולו זמנית, ביטאון רוויזיוניסטי בארץ. באותו זמן התקרבו למפלגה כמה סופרים עבריים חשובים: המשורר אורי צבי גרינברג, שכבר אז היה לו מקום של כבוד בכותל המזרח של הספרות בעברית והספרות בידיש; המספר והמבקר י"ה ייבין, שהיה ממשתתפי התקופון העברי היוקרתי ביותר בשעתו – התקופה, ונטל חלק בהפועל הצעיר; וההיסטוריון אבא אחימאיר, שהיה בין משתתפי דבר. מתברר שאביגדור המאירי הציע

7. בינתיים התארגנו הפועלים הרוויזיוניסטים, קמה תנועת הנוער בית"ר ועלה מאוד מספר המצביעים בעד הרשימות הרוויזיוניסטיות בבחירות השונות.
8. אורי צבי גרינברג עדיין לא הצטרף למפלגה.
9. 'מרכז תנועתנו צריך להיות בא"י או לא תהיה לנו כל תנועה גם בגולה ...'. מכתב של ז'בוטינסקי לאלהו בן-יחורין, 4.8.1925, בתוך: ז'בוטינסקי, איגרות (ערכו ד' קאפרי ומ' הלוי), ירושלים תשנ"ח [להלן: ז'בוטינסקי, איגרות], כרך ד, עמ' 249.
10. 'לו היו לנו בטאונים, היינו יכולים לגבור על ה'התאחדות' [הציונית הכללית] בכל מקום ולהיות המפלגה השנייה בארץ, עם השפעה רבה באסיפת הנבחרים'. שם, איגרת 344 עמ' 308.
11. פירוט העיתונות הרוויזיוניסטית נמצא בשני ספריה של מינה גראור, העיתונות של המפלגה הרביזיוניסטית בשנים 1925-1948, תל-אביב תש"ס; עיתונות ומפלגה: קשרי הגומלין בין המפלגה הרביזיוניסטית לעיתונות, תל-אביב תשס"ב.

לבטים ומאבקים בדאר היום הרוויזיוניסטי

להעמיד לרשות המפלגה את ירחונו המחר, אלא ש'בוטינסקי חשש מלקשור את המפלגה לביטאון אישי כל כך.

היסוסים משני הצדדים

בחודשים יוני-נובמבר 1928 התחבטו במפלגה כיצד לפתור את בעיית חסרונו של ביטאון ראוי. אחת האפשרויות היתה התקשרות הצה"ר עם דאר היום. בין הרוויזיוניסטים היו חילוקי דעות בנושא. במכתב מ-15 באוקטובר 1928 מסר סניף חיפה את עמדתו של אברהם וינשל על כך:

למרות כל השכלולים שהוכנסו בעיתון זה בזמן האחרון, אין דעת הקהל נוחה הימנו, כידוע, ואם אפילו נקבל את כל ההנחות המכסימליות, לרבות קונטרולה ידועה על האינפורמציה בעיתון הנ"ל, עלול היחס השלילי הכללי אליו להביא נזק מוסרי גדול לתנועתנו. מצד שני מלאים אנו תקווה ששבועוננו [שבועון שתוציא המפלגה, לא דאר היום], אשר יתחיל להופיע בקרוב, ירכוש חוג קוראים רחב ויצליח בלי שום ספק.¹²

כעבור שלושה ימים הביע אביגדור המאירי דעה דומה. אביגדור המאירי היה עיתונאי ותיק בדאר היום. הוא קרא לז'בוטינסקי להיזהר מלקבל את הצעתו של בן-אב"י להשתתף בדאר היום:

מר ז'בוטינסקי היקר! ... כניסת אדוני בתור משתתף ב'דאר היום' צריכה להיות תוצאה של חשבון רציני מאוד, המחושב מכל צדדיו. אם כל אחד מאתנו יכול להשתתף ב'דאר היום' כמעט כפי חפצו הפרטי, הרי כניסתו של אדוני בלי התנאים המוסריים הדרושים לזה – יכלה להיות לרועץ לרעיון הרביזיה ויכלה להזיק לנו יותר מאשר להועיל. בלי העויות של אטיקט הישפאני¹³ עלי להגיד, שאישיותו של אדוני היא, – במצבנו הרעוע כעת, – הקף [כך במקור] האחרון בעל הערך המכסימאלי שלנו לרעיון המדינה העברית פה בארץ, התובע אישיות ניאוטראלית בעלת השפעה כבירה, המוכשרת לצוות כבוד והקשבה גם במחנה שונאי הרויזיה. אישיות ניאוטראלית זו, במובן הממלכתי של מלה זו, שהיא – אדוני, אסור לה אף רגע להופיע באכסניה רוחנית אם היא אינה כולה נושאת את האופי של כל השקפת עולמה, השלמה בהחלט של אישיות זו. אני מחשיב מאד את ערכו של עתון יומי – אך אישיותו של אדוני עומדת לנו למעלה מכל חשיבות. ודאר היום הוא אורגנם של אנשים בעלי חשיבות חברותית וכלכלית, המתנגדים להרבה מעקרוניו של אדוני, שאין להרהר אחריהם...¹⁴

12. מכתב מסניף חיפה, חתום בידי סגן היו"ר והמוזכיר, 15.10.1928, מוזאון בית-ר.

13. הכוונה היא למחנות נימוס הנהוגות בספרד.

14. מכתב מהמאירי לז'בוטינסקי על נייר 'הקומקום', 18.10.1928, ברשות המחבר.

ב'25 באוקטובר שלה אבא אחימאיר מת-לאביב מכתב אישי לז'בוטינסקי. בין שאר הנושאים הוא דן בו באפשרות של שותפות בין הרוויזיוניסטים ובין דאר היום:

... נחוץ עתון יומי, לא מפלגתי צר, לא רביוניסטי, כי אם מוקדש ל'ציונות המדינית הצרופה'. עתון יומי תחת עריכתו של ז'בוטינסקי בהשתתפותם של המאירי, א"צ גרינברג, ייבין ואחרים, במחיר של חצי גרוש (על העתון להיות עממי), יכול להבנות על חורבן 'הארץ' ו'דאר היום'. רק צריך שאנשי המפלגה לא יכתבו בו יותר מדי, כי אנשי מפלגה מסוגלים להפוך עתון יומי לברושורה המופיעה כל יום ... אני באופן פרטי התחלתי להשתתף ב'דאר היום'. יש לי רושם שבעתון זה אפשר לעשות הכל מה שרוצים. ... אם הוחלט להוציא שבועון מפלגתי, הרי צריך לכבוש את דה"י [דאר היום], לתקוע יתר יותר נאמן. דה"י מתיחס בסימפטיה לרביוזיוניזמוס מתוך כמה טעמים: א) יחסו של בן-אבי לז'בוטינסקי. ב) השתתפות שווארץ ואחימאיר בעתון... כיבוש דה"י זאת היא השפעה מתמדת על העורך שימעיט בלבנטיניות. אבל לדה"י ישנן חסרונות: יש לו רפוטציה רעה. הקשר שלו עם חוגים ימניים.¹⁵

כמו שראינו, לדאר היום לא היה שם טוב בקרב הרוויזיוניסטים הוותיקים ה'רוסים', יוצאי ראזסווייט (סניף חיפה), וגם לא בקרב הקבוצה שהקימה מאוחר יותר את ברית-בריונים (אבא אחימאיר). חששו מן 'השידוך' גם דמויות שלא השתייכו לא לאלה ולא לאלה כמו אביגדור המאירי.

התנגדות היתה גם מצד המוציאים לאור של דאר היום. הבולט שבהם היה זלמן וייט, איש כספים ושותף ותיק של איתמר בן-אבי. לפי התוצאות ברור שידם של התומכים בשילוב (ז'בוטינסקי מכאן ובן-אבי מאן) היתה על העליונה. סביר שהתפוצה של דאר היום עד השילוב ירדה עד כדי לסכן את קיומו, שלא כדברי בן-אבי, והרוויזיוניסטים התקשו לקיים את הצפון. היו להם כל הסיבות לחשוש שלא יעמדו במאמץ לקיים עיתון יומי. השילוב בין הצרכים של שני הצדדים פעל ביעילות כשנתיים.

כדי להוציא את התכנית מן הכוח אל הפועל נדרשה המפלגה לפתור כמה בעיות, ובהן בעיית פרנסתו של ז'בוטינסקי עם העתקת מגוריו לארץ, בעיית מימון העיתון היומי והפעלת אדמיניסטרציה ומנגנון הפצה בשבילו, הפעלת מערכת של סופרים-עיתונאים שיצליחו לרכוש את עניינו ואת אמונו של קהל קוראים נכבד ויקנו לקוראים את העמדות הרוויזיוניסטיות. את בעיית פרנסתו של ז'בוטינסקי פתרה חברת הביטוח 'הודה': היא מינתה אותו לאחד ממנהליה. הוא היה נאמן למעסיקו והשקיע מאמץ רב בהצלחתם, ובכל זאת מצא זמן וכוח להנהיג את המפלגה בארץ ולהפעיל את היומון – בלא תמורה. מנגנון ההפצה והאדמיניסטרציה של העיתון נשענו על אלה של חברת 'הסולל', שבן-אבי וזלמן וייט היו מבעליה, בעזרת פעילים של המפלגה הרוויזיוניסטית. את המערכת הרכיב ז'בוטינסקי. חברת 'הסולל' הקציבה 175 לא"י לחודש לקיום המערכת ולהפעלתה.¹⁶

15. מכון ז'בוטינסקי, א 2/16/3/1.

16. לפי מכתבו של ז'בוטינסקי למאיר גרוסמן, 25.11.1928, בתוך: ז'בוטינסקי, איגרות, ד.

בין הארץ לדאר היום

מן המסורת הקצרה של העיתונות הארץ-ישראלית ניתן היה לצפות שדאר היום והארץ יהיו עיתונים מנוגדים זה לזה גם מבחינה אידאולוגית ופוליטית וגם בסגנונם. הניגוד הצפוי בין שני עיתונים אלה היה הניגוד שבין עיתונות פופולרית לעיתונות גבוהה. אלא שבשל העברת שרביט העורך לידי ז'בוטינסקי השתנו הציפיות. איתמר בן-אב"י מספר כי ידיד ביתם, הפרופסור נחום סלושץ (כרמון), שהיה יליד רוסיה, ראה בשיתוף בין בן-אב"י לז'בוטינסקי בעיתון אחד סימן טוב, כעין גשר ראשון בין ה'רוסים' (שרובם התרכזו במשך שנים בעיקר בעיתון הארץ) ובין ה'ילידים' (שהתרכזו בדאר היום).¹⁷ לאמתו של דבר הציפייה היתה שז'בוטינסקי יקרב את דאר היום להארץ ויפטור אותו מהשם הרע של עיתון לא אחראי. משהחל ז'בוטינסקי לערוך את דאר היום כתב עורך דבר ברל כצנלסון 'עם "דאר היום" של עד עכשיו לא היה כל עניין וכל רצון להתווכח, עם "דאר היום" המחודש ודאי נצטרך לא פעם להיראות בשער. וגם על כן יש לקדם בברכה את חילופי המערכות'. ז'בוטינסקי כתב: 'אנו עלולים להפסיד בירושלים כמה מקוראי "דאר היום" הקודם. מפני שגם אם נתאמץ, נתקשה להתרומם לרמת קלות הדעת שלהם'.¹⁸

תגובת מקורבי הארץ, להבדיל מזו של דבר, שפעה חששות ועוינות. גרשון אגרון (אגרונסקי) כתב לגליקסון: 'לאור העובדה שדאר היום נמכר בחצי גרוש, עלה מספר קוראיו ומיניו; וכך, חוששני, גם השפעתו. אם יתמיד המצב הזה וז'בוטינסקי יעשה, כשמועה המהלכת היום, עורך דאר היום, לא יוכל הארץ להתזיק מעמד נגדו, וזה יכול להביא לכך שרק קול אחד יישמע מארץ-ישראל, הקול הרוויזיוניסטי. ורק דבר החלוש ינסה להחריש אותו'. האם די היה בהורדת המחיר כדי להעביר אלפי קוראים מהארץ אל דאר היום? למרבה הצער לא נערכו אז סקרים, ולא נותר לנו אלא לשער. קהל הקוראים באותן שנים כלל גם את עולי שלוש העליות הראשונות, שרבו בהם המעורים בתרבות המתפתחת בארץ, וגם את אנשי העלייה הרביעית, שהיו מעורים בה פחות. אני מניח שבין אנשי העלייה הראשונה והרביעית רבו יותר קוראי דאר היום. אם בעיני הקוראים לא היה הבדל תהומי כל כך בין שני העיתונים, בעיני הפעילים הפוליטיים התפשטות דאר היום על חשבון הארץ היה בבחינת איום של ממש.

אחד ההבדלים בין העיתונים היה היחס לספרות יפה. דאר היום צידד בהבדלה בין עיתונאות לספרות והתפאר בכך שכותביו אינם סופרים אלא עיתונאים, ואילו ז'בוטינסקי התנהל בכיוון הפוך. הוא עצמו היה סופר וקירב סופרים לעיתונו. באותן שנים עסק ז'בוטינסקי בפעילות ספרותית רחבה. הוא חיבר את הרומן שמשון, שיצא ב-1927 ברוסית ולאחר מכן באנגלית, בעברית ובגרמנית. הרומן היכה גלים והותיר רושם על מבקר אנז'י כמו המשורר יעקב כהן; הוא תבע מז'בוטינסקי להקדיש זמן מסוים לעבד את הרומן לסרט. 'פיריבנקס,

17. בן-אב"י, עם שחר עצמאותנו, לעיל הערה 1, עמ' 481.

18. יוסף ב' שכתמן, זאב ז'בוטינסקי, פרשת חייו, ב, תל-אביב 1959, עמ' 125.

משער אני, היה מקבל בחפץ לב עליו את תפקיד שמשון, אז ההצלחה מובטחת בהחלט. אם תצטרך לשם כך לקפוץ קפיצה להוליבוד, אל יעצרך דבר.¹⁹ החל ב-1926 ז'בוטינסקי קושר קשר הדוק עם כמה משוררים עבריים, ובהם הרוויזיוניסטים יעקב כהן ואביגדור המאירי (הקשר עם אורי צבי גרינברג נרקם מעט יותר מאוחר). מיעקב כהן ביקש ז'בוטינסקי רשימה של שיריו כדי לתרגמם לרוסית. כהן היה מבכירי הרוויזיוניסטים בפולין, והיה אחד משלושת המשוררים (ובהם זלמן שניאור ויעקב שטיינברג) שביאליק, במאמרו המפורסם 'שירתנו הצעירה', ראה בהם את מיטב הדור החדש של השירה העברית הצעירה. המאמר הזה הכניס את כהן לממסד של הספרות העברית. הוא זכה להיות עורך מדור הספרות היפה בהתקופה, התקופון העברי החשוב ביותר בזמנו. עם הקמת המפלגה הרוויזיוניסטית הקים כהן ירחון ספרותי-תרבותי-עברי בשם הסנה, שיצא בוורשה מטעם הנשיאות של ברית הסתדרויות 'תרבות' במזרח אירופה. כך נעשה כהן אחד מראשי התרבות העברית שמוצאם באותו אזור שהיה בו הריכוז היהודי הגדול ביותר: ד"ר מאיר קלומל, יצחק גרינבוים, זאב ז'בוטינסקי, יעקב כהן, יוסף הפטמן ומשה גורדון.

אביגדור המאירי, לעומתו, היה שרוי במריבה ממושכת עם הספרות העברית, בעיקר בארץ-ישראל. הוא הסתכסך עם הפועל הצעיר והדים, שהיו הבמות היוקרתיות ביותר של הספרות הארץ-ישראלית בת הזמן. כך כתב עליו עיתון שלא נמנה עם שונאיו: '... פוירשטיין [שמו הקודם של המאירי] השניא את עצמו על רבים מסופרינו, משום שהוא מראה בלי רחמים ובהפרזה בלשון - על הרבה נגעים שבין אנשי ספרותנו ...'.²⁰ במכתב אל המאירי מאוקטובר 1926 מביע ז'בוטינסקי את רצונו לצאת לארבעה ימי נופש שבהם יוכלו שניהם לברוח למדינת עזאזל ולשכוח את עולם העסקנות, בלא ישיבות ובלא 'שיחות על המצב' עם אנשי פרקמטיא. אז יוכלו להתווכח 'על שאלות שהן יסוד הכול - אם מותר לזווג את המלים "לאט" ו"לעד" בתור הדי חרוזים, ומה הן עשר הדברות של המטריקה העברית'. במכתב זה ז'בוטינסקי חושף, או מתיימר לחשוף, שהמאירי המשורר עדיף בעיניו על העסקנים הפוליטיים, כגון האחים ויינשל או ישראל רוזוב. אכן, ב-2 במרס 1929 ז'בוטינסקי הוא המרצה המרכזי ב'נשף יצירות אביגדור המאירי' שנערך באולם התאטרון הארץ-ישראלי בתל-אביב. גם במכתבים לידידים הוא משבח את יצירתו של המאירי.²¹ הפואטיקה של כהן ושל המאירי היו מנוגדות זו לזו.

כהן ייצג את השירה העברית בעלת המגמות הקלאציסטיות והייעוד הלאומי ציוני. ... [בהסנה שערך] העדיף כהן את היצירה העברית הבשלה, בעלת הסגולות האמנותיות המוסכמות, ולא התכוון כלל לחולל מהפכה צורנית ותוכנית בספרות העברית ... במאמרו בעל שני החלקים 'על פשעי הגלות' [שפורסם בהסנה], הוא קובל בין השאר

19. מכתבו של יעקב כהן לז'בוטינסקי מוורשה 27.3.1928.

20. מ' כרמון, על המשמר, 'במה חופשית', חנוכה תרפ"ג, עמ' 14.

21. ראו למשל מכתבו ליעקבוס הנריקוס קאן מיום 15.12.1927, בתוך: ז'בוטינסקי, איגרות, ו, מכתב 349

עמ' 301.

על אנדרלמוסיה שהשתררה באמנות בעקבות המלחמה שפקדה את אירופה: אותו הולזול הגמור בצורה, אותה הבגידה הגדולה בטבע, מקור כל חיים ואמת, אותה התביעה השחצנית לשעבד את האמנות ולעשותה שפחה חרופה לזמן, כמו גם אותה הכפירה, ביודעים ובלא יודעים, בעצם האמנות.²²

אם כהן ניצב בקצה השמרני־קלאסיסטי של השירה העברית שהלכה בעקבות שירת התחייה, המאירי ניצב בקצה המהפכני־אקספרסיוניסטי. אפשר לקבל את כל ההכרזות של כהן במאמרו 'פשעי הגלות' כמכוונות ישירות מול הפואטיקה המוכרזת של המאירי. לכאורה, לפי מה שבחר ז'בוטינסקי לתרגם, סביר להניח שטעמו יתאם יותר לזה של כהן. עם זאת היה בו דחף חדשני, מהפכני. אותו דחף שהוביל אותו להיות נושא הדגל של מעבר השירה העברית מהברה אשכנזית להברה הספרדית ולהיות אחד המעטים בניסיון (שלא צלח) להעביר את הכתיב העברי לאותיות לטיניות. מכל מקום, דווקא היכולת שלו להקסים את שני קצות הקשת הפואטית בשירה העברית מורה על פתיחותו הנדירה ועל כוח המשיכה שלו.

ז'בוטינסקי היה קרוב למשוררים עבריים ואף מרושת היטב בשדה המו"לות העברית ('הספר', 'שטיבל', 'מצפה'), בפריודיקה העברית (התקופה, מאזניים) ועוד יותר מכך בפעילות התאטראלית הקשורה ב'הבימה', ב'אוהל', התאטרון של תנועת הפועלים (כאשר כבר שררה עוינות בין תנועה זו לרוויזיוניזם) והתאטרון הסטירי 'קומקום' (שבהנהלת המאירי). להארץ היה ז'בוטינסקי קרוב מלכל כתב עת ארץ־ישראלי אחר. במאי 1925 הציע את עצמו למשה גליקסון ככתב הארץ בפריז. עוד לפני כן, בשנותיו הראשונות של העיתון, כאשר עורכיו התחלפו במהירות, היה ז'בוטינסקי אחד העורכים האלה.

כל הרקע 'הספרותי' הזה היה אמור לקרב את ז'בוטינסקי לסגנון ולטעם של הארץ. מעשה שטן, ידיעה שפורסמה והוכחשה הרעילה את היחסים בין אותו עיתון ובין המנהיג הרוויזיוניסטי. סופר שז'בוטינסקי הבטיח לממשלת המנדט לוותר על פעולה מדינית תמורת משורה רווחית בחברת הביטוח 'יהודה'. ז'בוטינסקי וחבריו ראו בידיעה זו הפצת דיבה. ההכחשה, המגומגמת משהו, שהתפרסמה לאחר מכן בהארץ לא הפיסה את דעתם, והם קראו להחרים את היומון. בעקבות אותו חרם נתגלע סכסוך חריף בין ז'בוטינסקי ובין ביאליק, דרויאנוב ורבניצקי. ניכר מנימת מכתבו של ז'בוטינסקי לרבניצקי כי נפגע קשה, ודווקא מאנשים שציפה מהם ליחס חברי וידידותי מפני שחש את עצמו שייך לחוג החברתי שלהם. על האוריינטציה 'הספרותית' של הרוויזיוניזם תעיד גם העובדה כי ביזמת יעקב כהן הוחלט בוועידה השנייה של התנועה הרוויזיוניסטית, בסוף דצמבר 1928, להקים ועדה שתעסוק בשיפור הכתיב והניקוד העבריים.²³

22. ח' שמרוק וש' רוסס, בין שתי מלחמות עולם: פרקים מחיי התרבות של יהודי פולין ללשונותיהם, ירושלים 1997, עמ' 106-107.

23. מכתב למקס בודנהיימר, 31.1.1927, קלן, בתוך: ז'בוטינסקי, איגרות, ה, מכתב 145 עמ' 132.

קשיים של התחלה

בשבועות הראשונים לעריכת דאר היום בידי ז'בוטינסקי היה הוא כמעט אחוז ייאוש בשל חוסר המיומנות של עובדיו. כשבועיים לאחר שנעשה עורכו, כתב לרוזוב, הראשון אחרי ז'בוטינסקי בהייררכיה הרוויזיוניסטית בארץ: 'תיצור קשר עם ידידים ותציפו את גפ' [גפשטיין] (כביכול בעצתי) בדרישות לפיזור המערכת כולה ולהחלפתה ב-12 מתרגמים וב-36 מגיחים...'²⁴ אזעקה זו באה כנראה משום שהתרשם כי החומר הלועזי אינו מתורגם כראוי והעיתון כולו אינו מוגה כהלכה. ב-19 בפברואר התלונן על דאר היום: 'מצאתי את העיתון שבעריכתי במצב אפרורי מאד (למרות העלייה בתפוצתו)'.²⁵ ב-10 במרס 1929 הביע חשש שהעיתון מחליש את המפלגה במקום לחזק אותה כי הוא גוזל ממנה כוחות מעבר לראוי וכותב לוויינשטיין: 'המצב במפלגה נורא, נכון יותר - היא אינה קיימת ... אסור להרשות שהעיתון יבלע את המפלגה...'²⁶

למרות הטרוניות והקשיים גדלה תפוצת העיתון, ועם ההתחזקות נשתנה גם היחס אליו. ב-30 במאי 1929 כתב ליוסף שכטמן: 'בידינו עיתון חזק מאוד'.²⁷ זו לא היתה בשורה לזמן קצר, שכן ב-1 בפברואר 1930, קצת יותר משנה לאחר שנטל את העריכה לידי, יכול ז'בוטינסקי למסור להנהלה העולמית של התנועה הרוויזיוניסטית שדאר היום הגיע לתפוצה הגדולה ביותר של עיתון יומי בארץ-ישראל, ונעשה כוח מוסרי חשוב ביישוב.²⁸

היחסים עם איתמר בן-אב"י

הקרבה בין איתמר בן-אב"י ובין ז'בוטינסקי החלה זמן ניכר לפני שעברה עריכת דאר היום לידי הרוויזיוניסטים. איתמר בן-אב"י העריך את ז'בוטינסקי, וז'בוטינסקי חיבב את בן-אב"י. זה החל עוד בחייו של אליעזר בן-יהודה, אביו של איתמר בן-אב"י. ז'בוטינסקי השתתף מפעם לפעם בדאר היום כשהיה עדיין בעריכתו של בן-אב"י. שניהם תמכו בכמה חידושים בשימוש בשפה העברית. דרך משל, שניהם שאפו להעביר את השפה העברית לאותיות לטיניות ואף כתבו זה לזה מכתבים בעברית באותיות לטיניות (גם עם אביגדור המאירי ניהל ז'בוטינסקי חליפת מכתבים שכזו). שניהם היו חסידי הכתיבה העברית בהברה ספרדית. המְצַנֵּט של דאר היום היה אלכסנדר אהרונסון, אחיו של אהרון אהרונסון, ראש רשת הריגול ניל"י. ז'בוטינסקי, הרוויזיוניסטים וצעירי המושבות ראו בנל"י גיבורים לאומיים. על ההסכמות העיבו חילוקי דעות פוליטיים. את המרכזיים שבהם תיאר בן-אב"י כך:

24. 20.12.1928, שם, מכתב 189 עמ' 197.

25. מכתב למרים כהן, 19.2.1929, שם, איגרת 215 עמ' 218.

26. מכתב לוויינשטיין, 2.3.1929, שם, איגרת 222 עמ' 222.

27. מכתב ליוסף שכטמן, 30.5.1929, שם, איגרת 281 עמ' 266.

28. ש' כץ, ז'בו, תל-אביב 1993, עמ' 715.

בשש עשרה שנות עריכתי את העתון היומי הירושלמי 'דאר-היום', הבעתי פעמים רבות את אהבתי לזאב, שהיתה כאהבת יהונתן לדויד – אהבת הקטן לגדול, החייל למצביא ... לאחר הצהרת בלפור, אמרתי לו פעם בביתי, במעמד רעיתי:
- צווה את אשר תצווה עלי, ומוכן אהיה למלא את כל פקודותיך!
- את כולן? – חקרני במבטו המרוכז.
- את כולן, חוץ מאחת – עניתיו.
- והיא?
- יחסך לערבים. ...
- זוהי נקודת ההפרדה בינינו, אישי הכביר... מכאן ה'קנטוניות' שאני מציע [עוד באוקטובר 1927 כתב בן-אב"י מאמר בזכות חלוקת ארץ-ישראל לקנטונים יהודיים ולקנטונים ערביים. הוא טען שאין כל טעם להתעלם מקיומו של יישוב ערבי בעל משקל בארץ-ישראל. מכאן שיש להתחשב ברצונותיו].
- ה'קנטוניות' רצונך לומר – עקצני הזאב.
- יפה לדעתי 'קנטוניותי', בהסכמת הערבים, מ'גדלדליותך' באיבתם אליה... השיחה נתחממה, נתרעלה, וכמעט נפצה את ידידותנו.²⁹

אחד מתנאי ההסכם למסירת העריכה לידי ז'בוטינסקי היה שנשמרת זכותו של בן-אב"י לפרסם מאמרים בעיתון לפי דעתו ולפי טעמו. הוא ניצל זאת כדי למסור לפרסום מאמרים בשם 'פלשתניות' והמציאות הפלשתינאית'. חברי המערכת החדשה עיכבו את פרסום המאמרים האלה, שתבעו התפשרות עם ערביי ארץ-ישראל. התפתחה חליפת מכתבים בין בן-אב"י ובין ז'בוטינסקי. הטענות של שני הצדדים היו בעיקרן פורמליסטיות. בסופו של דבר נתפרסמו המאמרים בפברואר ובאפריל 1929 (שלא כטענתו המאוחרת של בן-אב"י, שהמאמרים לא פורסמו). ז'בוטינסקי השיב לבן-אב"י במאמר בשם 'ארצו של ישראל' שנתפרסם בדאר היום בב' בניסן תרפ"ט (12.4.1929). מתוך תשובתו אתיחס לשתי נקודות:
1. על השאלה: 'לו היה לכם כבר רוב יהודי בארץ, מה הייתם עושים אז עם אלה מתושבי הארץ שאינם יהודים?', השיב ז'בוטינסקי: 'שוויון זכויות מלא לכל אחד מהם כפרט ... לא רק לאזרחים בתור יחידים היינו נותנים שיווי זכויות גמור, אלא גם לשפות ולאומות. לכל אומה ואומה היינו מציעים ארגון אוטונומי, עם 'ועד לאומי' משלה, עם זכות לגבות מסים, עם הזכות לסדר את כל ענייניה הפנימיים כטוב בעיני חבריה, עם הזכות ליצור בתי ספר – מגן הילדים עד האוניברסיטה – הגנו חולמים גם כן שהיא [מדינתנו העברית העתידה] תראה לעולם כולו, כיצד מסדרים את המבנה הפנימי של ארץ רבת גזעים על בסיס שוויון אמיתי'.

2. על האפשרות לכונן יחסי שלום בינינו ובין תושביה הלא יהודים של ארץ-ישראל כתב ז'בוטינסקי שמצדנו 'התנאי לכריתת שלום הוא שאיננו מוכנים לוותר על הציונות: ...

29. בן-אב"י, עם שחר עצמאותנו, לעיל הערה 1, עמ' 478.

הציונות איננה מלה ריקה, היא מלה שיש לה תוכן קבוע ... התמצית של התוכן הזה היא עליית יהודים מהגולה לארץ-ישראל. כל זמן שלא יסכימו שכנינו לתמצית הזאת, הם אינם רוצים בשלום ואין מה לעשות אלא להלחם בעד העלייה. ... עלייה בלי 'זיטו' אנושי (כלומר בלי שתינתן לערבים זכות להטיל וטו על העלייה היהודית) – היא נפש הציונות, והציונות היא שאלת חיים ומוות לעמנו: על החיים אי אפשר לוותר, אפילו אם רצינו בכך. קל וחומר כשאיננו רוצים'.

היו עוד ויכוחים בין בן-אב"י ובין המערכת החדשה, אלא שאף אחד לא הגיע לדרגת החריפות של הוויכוח על הפלשתיניות.

הסכסוך עם המאירי

כמו שראינו, היו יחסים חבריים בין ז'בוטינסקי ובין המאירי, לפחות משנת 1926. בשנים הראשונות היו גילויי אהבה מפורשים מצד המאירי. לאחר מכן נעשו מכתביו של המאירי גדושים בטענות. ז'בוטינסקי ביקש לרצות אותו ופעמים פקעה סבלנותו. הוא מסכם את המצב החדש במכתב לברוך ויינשטיין: 'היזהר מפני הרגישות של המאירי. הוא מבוגר ממך ויש לו זכויות רבות. אלמלא עצבנותו, הוא היה עמוד התווך של העיתון'.³⁰ חילופי מצב רוחו של המאירי הקשו על בני שיחו. עוד בדצמבר 1929 נתקיימה בין המאירי לז'בוטינסקי חליפת מכתבים ידידותית שמרכזה הרומן של המאירי השגעון הגדול.³¹ בהמשכו של המכתב מנסה ז'בוטינסקי להורות להמאירי משהו מחכמת החיים ומיחסי אנוש ראויים: 'צר לי. ראשי המרובע אינו מבין עלבון בין חברים. כמובן, בתשעה מקרים על עשרה, מעליבים אנחנו את חברינו, וגם אותי מעליבים וגם אני מעליב; שוואם דריבער [ביטוי בגרמנית שמשמעו 'שכח זאת'] ואין חשבונות. באופן אחר אי אפשר לעבוד. מאד אשמח אם יקבל אדוני את הפילוסופיה הזאת למרות כל מכשוליה האישיים; מאד אשמח, כי מאד אני מחשיב את ערכו בתור איש ואת כשרונו בתור אומר. אבל, על כל פנים, עד כמה שזה נוגע אלי אני, יאמין נא לי כי זוהי הדרך היחידה להבנה הדדית בין שנינו'.

ניסיונות הפיוס לא צלחו. המאירי ביקר בחריפות רבה את המפלגה הרוויזיוניסטית, על רקע התנהגותה הצבאית הכושלת, לדבריו, של ברית טרומפלדור. אנשי הברית ידעו להקריב עצמם בגבורה, כמו כל הנוער הארץ-ישראלי, כך טען, אך לא הצליחו להכות את האויב. עם זאת, המאירי נזהר שלא לפגוע בז'בוטינסקי. את דברי הביקורת שלו ריכז בדאר היום. על עומק הטינה של המאירי כלפי ז'בוטינסקי אנו למדים מהגיליון המיוחד של דאר היום שיצא לאור בנובמבר 1930, שהוקדש ליובל החמישים של ז'בוטינסקי: מוקירי ז'בוטינסקי שמחו ליטול בו חלק; רשימה של המאירי נעדרה.

30. מכתב לויינשטיין, 2.3.1929, בתוך: ז'בוטינסקי, איגרות, ו, מכתב 398 עמ' 372.

31. שם.

ההיררכיה בשנה הראשונה

כשהקים ז'בוטינסקי את מוסדות המפלגה בארץ ואת מערכת דאר היום, סמך על חבריו מהציונות הרוסית וממערכת ראסווייט. מעניינת הכללתו של מנחם ארבר ברשימה למרות כמה התקפות עליו מצד אבא אחימאיר (במכתב פרטי לז'בוטינסקי) ומצד אביגדור המאירי (מעל דפי המחר). אולי ארבר היה פחות מבריק ממתקיפיו, אבל להבדיל מהם, הוא היה איש ארגון והיה מהימן בעיני ז'בוטינסקי. וז'בוטינסקי, כמנהיג, העדיף את המהימנות על הכישרון. גם ברשימות מאוחרות יותר של ז'בוטינסקי הסתמנה המגמה של העדפת 'הרוסים'.

לא רק מוסדות המפלגה הורכבו מ'הרוסים', אלא גם מערכת דאר היום. גם בין אלה היו כנראה כמה מתחים. שניים היו בעיניו המהימנים ביותר: שלמה גפשטיין וברוך ויינשטיין. בקביעות שלו מדצמבר 1928 הוא נותן את הבכורה פעם לויינשטיין ואחר כך לגפשטיין. מאוחר יותר, באוגוסט 1929, הוא חיפש עורך ליומון, ויעקב כהן (ולא אחד מהפעילים הארץ-ישראליים) נראה לו המתאים ביותר. הוא אינו רוצה להחליט לבדו והאדם הראוי לדעתו להתייעץ אתו הוא שלמה גפשטיין.

ז'בוטינסקי אמנם התפאר ברכישה של בעלי כישרונות בכתיבה בעברית מקרב האינטליגנציה בארץ: המאירי, אחימאיר, ייבין וא"צ גרינברג, אך את התפקידים הדורשים החלטה לא מסר לידם. היו לו הסתייגויות איני מתפעל כל-כך מהמאירי – הוא מוכשר מאוד אבל מתגדרו! – אבא אחימאיר מוכשר אבל יותר מדי פשיסט. מכל מקום אופיו האירופי של העיתון מובטח... תקופת הלבנטיניות נסתיימה. זה יהיה עיתון אירופי.³² ההדגשה שהעיתון לא יהיה לבנטיני משמעה שלא תשרור בו המתכונת של דאר היום במשך עשר השנים שבין 1919 ל-1928. במינויים שלו מדצמבר 1928, כמו שנאמר קודם לכן, הוא נתן את הבכורה פעם לוויינשטיין ואחר כך לגפשטיין. התוכן וההנמקה במכתבו לגפשטיין מאלפים: 'מר גפשטיין יקירי, למשך זמן העדרי מפה אני מוסר לך ביאת כח ראשית בכל עניני המערכת של דאר היום. אחרי ידידות של כמעט חצי יובל ועבודה משותפת ספרותית וציבורית, אין אני מרגיש שום צורך פנימי להראות לך איך עליך לנהל את המערכת...'. ויינשטיין גם הוא היה מן 'הרוסים', איש צעיר-ציון לשעבר, אך לעומת שלמה גפשטיין, שהיה מוותיקי ראסווייט, היה מן החדשים במפלגה. והוא מוסיף באותו מכתב שבמקרה של חילוקי דעות פוליטיים, תהיה הסמכות בידי אנשי ראסווייט: 'במקרה של פירוד דעות ככוון הפוליטי של העיתון, אלה נפתרים ע"י הקולגיון הנזכר לעיל [ויינשטיין, בן קסטלר, דוויס] יחד עם האדונים: י' רוזוב, א' ויינשל, א' יבורוב וי' ויינשל'.

32. שם, מכתב 170 עמ' 178.

יחסים לא יציבים

ימי דאר היום היו גם ימי החרפת הוויכוח בין תנועת העבודה לרוויזיוניסטים. בעימות הזה ניצבו הרוויזיוניסטים וחוגיו של איתמר בן-אב"י בבירור באותו צד של המתרס. ממכתב לישיעהו קלינוב מיום 19 באוגוסט 1929 אפשר להסיק שקלינוב ניסה לשכך את הריב. ז'בוטינסקי לא האמין בכך והטיל את האשמה על 'השמאלנים': 'אנחנו יכולים לשנות הנימה ... זה לא ישנה דבר. הם שונאים אותנו אורגנית ומתוך הכרח; בעיניהם – הם או אנחנו'. המאמרים הראשונים של ז'בוטינסקי שבהם תקף את תנועת העבודה התפרסמו עוד בראזסווייט, לפני שערך את דאר היום. ביניהם המאמרים המפורסמים: 'השמאל' מ-25 בינואר 1925 ו'באסטה' מ-28 ביוני באותה שנה.

המעבר של דאר היום לידי הרוויזיוניסטים לא התפתח בכיוון שרצה בו בן-אב"י. הדברים לא נכללו בהסכם הכתוב, אבל ככל הנראה רצה בן-אב"י שהעיתון המחודש, כמפעל משותף שלו ושל ז'בוטינסקי, ייתן ביטוי לימין היישובי בכללו, הן לקוראים הוותיקים של העיתון והן לרוויזיוניסטים, יבטא את תפיסותיהם ואת עמדתם על השתתפות הלא-ציונים בסוכנות היהודית, על הוותרנות של וייצמן לבריטניה, על הסלחנות כלפי המנהיגות הערבית. לאמתו של דבר הרוויזיוניסטים ואנשי דאר היום הקודם היו שותפים בהתנגדותם להשתלטות תנועת העבודה על חיי היישוב. כמו שראינו ממכתבו של אבא אחימאיר לז'בוטינסקי, מקצת מן הרוויזיוניסטים לא ראו בעין יפה את הקשר בין דאר היום לחוגי הימין החברתי-כלכלי ביישוב. המנטליות של האגף הקיצוני של המפלגה – לא של ז'בוטינסקי עצמו – היתה 'פרולטרית'. המנטליות של חלקים ניכרים מן הימין הלא רוויזיוניסטי היתה 'בעל ביתית', ולכן לא היה להם עניין מיוחד בעיתון לאומי-ארצי.

מצבם של חוגים אלה בשנים האחרונות של שנות העשרים דחף אותם להתמקד בהגנה על האינטרסים הפרטיקולריים שלהם, אל מול תנועת הפועלים, אך לא הרבה יותר מזה. הפועלים התאגדו, עוד בימי העלייה השנייה, במסגרות שהיו פוליטיות ולא רק של איגוד מקצועי: הפועל-הצעיר ופועל-ציון. ב-1920 הקימו את ההסתדרות הכללית של העובדים העבריים בארץ-ישראל. ב-1925 הקימו עיתון יומי – דבר, וב-1930 התאחדו במסגרת פוליטית – מפלגת פועלי ארץ-ישראל. זו היתה לכווח המוביל ביישוב ובתנועה הציונית. באגפים מסוימים של תנועת הפועלים התחוללה רדיקליזציה מרקסיסטית (גדוד-העבודה והשומר-הצעיר).

לעומת זאת, כידוע, חוגי הימין והמעמד הבינוני היו מאורגנים הרבה פחות מבחינה אידאולוגית ופוליטית. משבר העלייה הרביעית עוד לא נסתיים והירידה מן הארץ בשנת 1927 עדיין גברה על העלייה. עם זאת, המצב הכלכלי השתפר ומושבות ההדרים זכו בהכנסה נאה. באותה שנה נוסדה 'התאחדות האיכרים'. אף על פי שנעשתה גורם כלכלי וחברתי חשוב, לא היו להתאחדות האיכרים שאיפות פוליטיות מקיפות. התארגנויות של המעמד הבינוני היו אד-הוק ולמטרות מוגבלות, כמו למשל הקואליציה בעיריית תל-אביב, בראשותו של דיזנגוף ובהשתתפות הרוויזיוניסטים. הקשר בין הרוויזיוניסטים ובין חוגים ציבוריים

אחרים שהיו יריבים ל'ארץ ישראל העובדת' לא היה יציב אפוא. על רקע יחסים לא יציבים אלה יש להבין את המעבר של דאר היום לידי הרוויזיוניסטים ב-1928 והחזרתו מידם לידי חוגי הימין הלא רוויזיוניסטי ב-1931.

בתחילת דצמבר הגישה שותפות 'הסולל' רשימה של תביעות מן המערכת, כדי לנתק בינה ובין התנועה הרוויזיוניסטית. המערכת דחתה את כל התביעות, אולם ב-20 בפברואר השתלט בן-אב"י על המערכת בעזרת קבוצה של בני-בנימין - צעירים מן המושבות הוותיקות - וחלק מפועלי הדפוס. וכך, ב-22 בפברואר כבר יצא דאר היום בתור 'עיתון עממי' (אחר כך 'עיתון עממי מצויר') בעריכת בן-אב"י. כל אופיו של העיתון השתנה, חזרו להופיע בו 'מאהבים' (רומנים) מתורגמים בהמשכים, חדלו להופיע בו יצירות מקוריות והשתנו כותבי המאמרים הראשיים. העיתון חדל להיות עיתון רוויזיוניסטי וחזר לאופיו המקורי. הרוויזיוניסטים נותרו ללא במה עד 24 במרס 1931. אז החל להופיע העם כעיתון יומי רוויזיוניסטי. הופעתו נמשכה כמה חודשים ומימן אותו פון-וייזל מכספו הפרטי. אחרי העם הופיע חזית העם, שהיה במפורש ביטאון של האגף המקסימליסטי במפלגה.

עליית כוחם של הרדיקלים

בתקופת עריכת דאר היום בידי ז'בוטינסקי התחולל תהליך של רדיקליזציה בתוך המפלגה הרוויזיוניסטית. למעשה החל התהליך כמה חודשים לפני כן, עם התנתקותם של אורי צבי גרינברג, יהושע ייבין ואב"א אחימאיר מתנועת הפועלים והצטרפותם ל'גוש העבודה' הרוויזיוניסטי. להצטרפותם של אלה היו השלכות על צביונו של העיתון. אם בשלב הראשון היה מוטל על ז'בוטינסקי לשחרר את העיתון ממה שכונה 'הלבנטיניות' שלו, הרי כעבור זמן הוא ראה חובה למנוע ממנו לגלוש 'להיסטריה'. מה שז'בוטינסקי ראה כ'היסטריה' היה בעיקר בתחום האינפורמציה. כאשר אורי צבי גרינברג האשים את הבריטים בגרימה למותו של אהרון אהרונסון ראש ניל"י,³³ זעם עליו ז'בוטינסקי, שסבר שאין זו אמת. מקרה אחר היה התקפה על פנחס רוטנברג שהתבססה (לטענת רוטנברג) על ידיעה כוזבת. רוטנברג פנה לרוזוב, והלה שלח לפרסום בעיתון הכחשה מטעם הוועד המרכזי של הצה"ר, אלא שהמערכת סירבה לפרסמה. רק כעבור תשעה ימים, לאחר התערבות המוסדות העליונים של הצה"ר, פורסמה ההכחשה.

ז'בוטינסקי התקשה לנתב את העיתון בדיוק לפי רוחו. למרות שהוא עצמו היה רגיש לרשלנות בביצוע (כמו שראינו ממכתבו לרוזוב מ-20 בדצמבר 1928), הוא עצמו נטה להעביר לידיים אחרות את הטיפול בפרטים ולהתרכז בכתיבת מאמרים מתווי דרך. הקושי המכריע היה חיצוני. ממשלת המנדט הצרה את צעדיו, וכאשר יצא למסע הרצאות בדרום

33. אהרון אהרונסון, בן זכרון יעקב, מדען, עמד בראש רשת ריגול למען הבריטים. הוא נספה בנפול המטוס שטס בו מצרפת לבריטניה ב-15 במאי 1919.

אפריקה היא שללה את האשרה שלו לחזור ארצה. רוב הזמן לא היה יכול להיות נוכח במערכת, ונאלץ להסתפק במכתבים ובמברקים. פניותיו לבשו צורה של עצה והדרכה, לא של פקודות והוראות. המנטליות שלו היתה דמוקרטית. הוא סלד מדיקטטורה (ועל כך התלונן לפניו אבא אחימאיר במכתב אישי),³⁴ וסירב לכפות את דעתו על עובדי המערכת, בהיותו מרוחק משדה העשייה.

מכיוון שז'בוטינסקי נמנע ממתן הוראות מפורשות, יכלו חברי המערכת שחלקו על דעתו (אבא אחימאיר די במפורש ואורי צבי גרינברג וייבין במובלע) לסטות מהקו ומהסגנון שלו בלי להגיע להתנגשות גלויה אתו. כמו שראינו בפרקים הקודמים, שמו של ז'בוטינסקי היה בוודאי אחד הנכסים היקרים ביותר למערכת דאר היום. לא עלה על דעתם של סופרי העיתון לצאת חוצץ נגדו, כי הם הבינו שזו תהיה התאבדות ציבורית. בעיקרו של דבר הם ראו עצמם נאמנים לקו הכללי שלו, שחתר לפרישה מההסתדרות הציונית ולהקמת 'ההסתדרות הציונית החדשה' (הצ"ח) כדי שיוכל לנהל מדיניות ציונית לפי רוחו. להתקוטט כאופוזיציונר בתוך התנועה הציונית נראה לו בזבוז זמן ומאמץ. במאבקו הפנימי במפלגה למען הקמת הצ"ח היה זקוק לסיעות הרדיקליות. אמנם הוא חלק לא פעם על הסגנון ועל הטקטיקה של סיעות אלה, אבל חש שהן משענת בטוחה יותר לקו שלו מאשר יריביהם בתוך המפלגה. ואכן, ההתפתחות הפנים-מפלגתית הוכיחה שרוזוב, גרוסמן, יעקב כהן וליכטהיים זנחו אותו בשעת מבחן, לא כן פון-וייזל ואבא אחימאיר.

כוחם של הרדיקלים נבע מכושרם כפובליציסטים וכסופרים בדאר היום. לא מי שהיה בעל תפקיד הוא שקבע את צבינו של העיתון, אלא מי שכתב בפועל. חלק מכוחו של ז'בוטינסקי במפלגה נבע מיכולתו לכתוב בהצלחה במספר לשונות, ובדאר היום נבע כוחו, בין השאר, משליטתו המופתית בלשון העברית. אנשי ראזסווייט וגם וולפגנג פון-וייזל לא הצטיינו בשליטה בשפה העברית. בריאיון של אברהם קורדובה עם יעקב וינשל ב־1977 סיפר האחרון על זכויותיהם של אבא אחימאיר, אורי צבי גרינברג ויהושע השל ייבין בהפצת העיתון הרוויזיוניסטי:

אם לפני כן מכרנו חמישה גליונות, כעת מכרנו מאה. הרגשנו שהצלחנו לשבור את המחסום והשגנו לענייננו אנשים רבים ברחוב, וזאת תודות ליכולתם הנפלאה להתבטא בלשון העברית.³⁵

אין לקבל ללא הסתייגות את הערכתו זו של ויינשל. ראשית, השפעתם של הרוויזיוניסטים התפשטה גם במקומות שבהם לא נזקקו לעברית. נוסף על כך, היחסים של הציונות עם הערבים ועם שלטונות המנדט החריפו מאוד, לפחות מ־1929 (פרשת הכותל, פרעות אב תרפ"ט). היתה תחושה של נבגדות, וזו הולידה רדיקליזציה במחנה הציוני, שחיזקה את

34. מכון ז'בוטינסקי א' 1/3/16/2.

35. א' קורדובה, אינטלקטואלים ללא פשרה: הספרות העברית ותנועת העבודה, באר־שבע 1989, עמ' 236.

הרוויזיוניסטים במחנה הציוני ואת הרדיקלים במחנה הרוויזיוניסטי עצמו. עם כל זאת אי אפשר לזלזל במשקלו של כושר הביטוי של מנהיגי הרדיקלים. הודות לו הטביעו את חותמם על העיתון.

אורי צבי גרינברג הטביע את חותמו על דאר היום החל במאי 1930. הוא פרסם שירים ובעיקר מאמרים. אחד המפורסמים שבהם הוכתר בכותרת 'לידידי העורך מהצד שכנגד' הממוען לברל כצנלסון, ובו הכריז על נאמנותו למחנה החלוצים ועל התנגדותו למנהיגיהם. חלק ממאמריו היו חתומים, אחרים נחתמו בראשי תיבות או בפסאודונים, וחלקם לא נחתמו כלל. אחרי אצ"ג התחילה להופיע סדרת מאמרים של אב"א אחימאיר, ושוב חזר גל מאמרים של אצ"ג, שנמשך עד חציו השני של פברואר 1931, אז הודחו הרוויזיוניסטים כליל מן המערכת. באותו זמן השתלטו מאמרי אצ"ג על העמוד הראשון של העיתון, ומאמרי חבריו נדחקו לעמודים הפנימיים. רק מאמרי ז'בוטינסקי עצמו זכו למקום בולט יותר מאלה של אצ"ג. המערכת דאגה לכך שמאמרי שניהם לא יופיעו באותו גיליון.³⁶

כנגד היתרון שהקנה לעיתון כושר ההתבטאות של הרדיקלים, בא החיסרון של סגירת העיתון מפעם לפעם בידי שלטונות המנדט מפאת חריפות כתיבתם. סגירות אלה פגעו ביכולתו לנהל תעמולה למען המועמדים הרוויזיוניסטים בבחירות השונות. בנוסף לכך פגעו הסגירות פגיעה כלכלית בעיתון (הסגירה האחרונה היתה בסוף נובמבר 1930). איתמר בן-אב"י וזלמן וייט ראו בעיתונם ובעצמם קרבנות של גישתו הרדיקלית של העיתון, המביאה אותו להתנגשות עם השלטונות. ביוני 1930 איים וייט לבטל את החוזה. בתחילת יולי 1930 נחתם חוזה חדש בין שני הצדדים והוענקו בו למוציא לאור סמכויות לשנות את הרכב המערכת אם יסגרו השלטונות את העיתון. חוזה זה אפשר אמנם לבן-אב"י ולווייט לסלק את הרוויזיוניסטים מן המערכת ב־20 בפברואר 1931, אך הוא גם נתן למערכת יד חופשית. שלטונה המלא של המערכת בעיתון אפשר לה להעמיד אותו לשירותה של המפלגה במערכות הבחירות שהתנהלו אז. שליטתן של הסיעות הרדיקליות במערכת חיזק את כוחן בתוך המפלגה. בעזרת שליטתן במערכת הן השתלטו על דעת הקהל של המפלגה, ודרכה הצליחו לשנות את הרכב הוועד המרכזי הארצי שלה.

התעוררה שאלת הכפיפות של המערכת להנהגה הארץ-ישראלית של המפלגה. המערכת טענה שאין היא כפופה אלא לז'בוטינסקי לבדו. טענה זו, כאשר נמנע מז'בוטינסקי לבוא ארצה ולהתערב ישירות בעבודת העיתון, היתה נימוק נוח למערכת שלא להיות כפופה אלא לעצמה. היעדרותו של ז'בוטינסקי סייעה גם לשותפות 'הסולל' בעימותיה עם המערכת. יוקרתו של ז'בוטינסקי היתה גבוהה, ולא היה נוח לתקוף אותו. נוח היה הרבה יותר להתגולל על ייבין, אחימאיר, פון-זייזל, בן חורין ואצ"ג.

36. ראו מאמרו של ע' אלידע בקשר, 17 (מאי 1955).